

Aborcja w świetle prawa karnego

Aborcja, to jeden z tematów, który od zawsze rozgrzewał do czerwoności nastroje społeczne. Dostępność zabiegu i to w różnym zakresie, znajduje zarówno swoich gorących przeciwników jak i zwolenników, a każda grupa jest w stanie przedstawić argumenty przemawiające na korzyść popieranej opcji.

W XX wieku polskie ustawodawstwo aborcyjne przeszło krętą drogę. Rozpoczęła się ona od całkowitego zakazu dokonywania zabiegów. Następnie, poprzez wprowadzone w *Kodeksie karnym* z 1932 roku pierwszych przesłanek pozwalających na dokonanie aborcji, Polska znalazła się w grupie dwóch najbardziej liberalnych krajów Europy jeśli chodzi o możliwość przerywania ciąży. Jeszcze większe rozszerzenie granic legalnej aborcji nastąpiło wraz z wejściem w życie ustawy z 27 kwietnia 1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U.1956.12.61). Mimo, iż ustawa w dalszym ciągu dopuszczała aborcję tylko w określonych przypadkach, to w praktyce można było dokonać zabiegu właściwie „na życzenie” kobiety.

Zaostrzenie prawa aborcyjnego przyszło wraz z wejściem w życie ustawy z 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U.1993.17.78), która to ze zmianami obowiązuje do dziś. To właśnie art. 4a ust. 1 pkt 2 tej ustawy był przedmiotem głośnego wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r., który sprawił, iż dyskusja na temat aborcji rozgorzała w Polsce ze wielokrotną siłą.

Prześledźmy więc uregulowania związane z tematyką aborcji obowiązujące na gruncie prawa polskiego, a także sprawdźmy co zmieni słynny wyrok i kiedy zmiany te zaczną obowiązywać.

Nadrzędnym, przyrodzonym i niezbywalnym prawem gwarantowanym m.in. przez Powszechną Deklarację Praw Człowieka jest prawo do życia. Należy je odróżnić od prawnej ochrony życia, której gwarancję znajdziemy w Konstytucji RP (art. 38). Polska jako państwo ma obowiązek chronić życie od momentu jego powstania, jednakże to „nie oznacza, że intensywność tej ochrony w każdej fazie życia i w każdych okolicznościach ma być taka sama.¹”. Zróżnicowanie w chronieniu życia widać już w Kodeksie karnym, który przewiduje inne kary za pozbawienie życia człowieka urodzonego, a inne za pozbawienie istoty ludzkiej w fazie prenatalnej. Np. art. 148 kk „kto zabija człowieka, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 8 (...)”, którego przedmiotem ochrony jest życie człowieka w aspekcie biologicznym, dotyczy przestępstwa dokonanego na człowieku dopiero od chwili rozpoczęcia się porodu, nie zaś w fazie ciąży. Nie oznacza to jednak, iż faza prenatalna nie podlega ścisłym regulacjom prawnym, bowiem, co do zasady aborcja w Polsce jest nielegalna. Legalna staje się tylko w ściśle określonych sytuacjach, zaś sytuacje te zostały enumeratywnie wskazane w przywołanej wyżej ustawie o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży. Są to następujące przypadki (art 4a ww. ustawy):

- 1/ ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety;
- 2/ istnieje ciężkie i nieodwracalne uszkodzenie płodu, bądź nieuleczalna choroba zagrażająca jego życiu – przerwanie ciąży możliwe jest tylko do chwili osiągnięcia przez płód zdolności do samodzielnego życia poza organizmem matki (jest to przesłanka określana mianem przesłanki embriopatologicznej);

- 3/ ciąża jest wynikiem przestępstwa – dokonanie aborcji jest możliwe jeżeli od początku ciąży nie upłynęło więcej niż 12 tygodni.

W takich sytuacjach przerwanie ciąży może być przeprowadzone wyłącznie przez lekarza.

Ww. ustawa jest ściśle skorelowana z Kodeksem karnym, który to wskazuje nie tylko zakres kary, ale także krąg osób, które w niewymienionych wyżej przypadkach przerwania ciąży ponoszą odpowiedzialność karną. Należy bowiem podkreślić, iż takiej odpowiedzialności nie można przypisać kobiecie, która dopuszcza się przerwania swojej ciąży. Matka dokonująca aborcji nie poniesie więc żadnej kary. O karze możemy mówić jedynie w odniesieniu do osób innych niż sama kobieta. Któż więc tę karę może ponieść?

W myśl art. 152 § 1 kk. karze podlega każdy, kto, nawet za zgodą kobiety, przerywa jej ciążę (wyłączając oczywiście ww. przypadki stanowiące wyjątek, w których aborcja staje się legalna). Górną granicą tej kary są 3 lata pozbawienia wolności. Takiej samej karze podlega również osoba, „tylko” nakłaniająca kobietę do przerwania ciąży, bądź jej tej pomocy w dokonaniu zabiegu udzielająca (152 § 2 kk). W sytuacji zaś, w której dziecko będzie już zdolne do samodzielnego życia poza organizmem matki, kara za ww. czyn mieści się w granicach od 6 miesięcy do 8 lat pozbawienia wolności (152 § 3 kk). Przy czym należy pamiętać, iż samodzielne życie dziecka rozumiane jest szeroko, także przy pomocy osiągnięć współczesnej medycyny, które być może pozwolą dziecku kiedyś żyć już zupełnie samodzielnie.

Z powyższego wynika, że w myśl art. 152 kk. karę poniosą osoby, które zarówno fizycznie wykonują zabieg, ale też takie, które wywierają na kobietę wpływ, bądź w inny sposób przyczyniają się do usunięcia przez nią ciąży. Te czyny są karalne mimo, że dokonywane były za zgodą matki, czy nawet na jej wyraźne polecenie.

W nauce prawa karnego podkreśla się, że działania wypełniające znamiona czynu z art. 152 § 2 kk. takie jak nakłanianie czy pomoc w usunięciu ciąży muszą być skierowane na konkretną kobietę ciężarną, by można było mówić o czynach zabronionych. Przyjmuje się, że nie będą realizowały znamion tego przestępstwa takie zachowania jak udostępnianie w Internecie ogłoszeń lub reklam dotyczących np. przeprowadzania zabiegów w zagranicznych klinikach aborcyjnych².

Zarówno sądy w swoich orzeczeniach jak i przedstawiciele prawa karnego zwracają uwagę na korelację między czynnością sprawczą z art. 152 § 2 kk. i pomocnictwem w rozumieniu art. 18 § 3 kk. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu wskazuje, że pomocnictwo „*polega na ułatwianiu popełnienia czynu zabronionego, co może w szczególności polegać na dostarczaniu narzędzia, środka przewozu, rady lub informacji. Chodzi zatem o takie zachowania, które obiektywnie rzecz biorąc ułatwiają popełnienie czynu zabronionego*”³. Nawet potocznie rozumiana „drobna pomoc” taka jak przekazanie kobiecie ciężarnej numeru telefonu lekarza, który mógłby dokonać zabiegu przerwania ciąży może zostać uznana za czyn przestępny⁴. Sąd Apelacyjny w Katowicach, orzekł, że „*pomoc w postaci udzielonego kontaktu telefonicznego, mieści się w znamionach przypisanego przestępstwa z art. 152 § 2 k.k. Była to pomoc istotna, gdyż umożliwiała podjęcie dalszych działań zmierzających już bezpośrednio do usunięcia ciąży*”⁵. Zachowania takie jak udzielanie informacji na temat aborcji, przekazywanie narzędzi bądź środków chemicznych mogących posłużyć do usunięcia ciąży są oceniane jako pomoc w przeprowadzeniu zabiegu. Poglądy doktryny nie są jednoznaczne w odpowiedzi na pytanie czy znamiona czynu zabronionego wypełnione zostaną w przypadku udzielenia ciężarnej

pomocy finansowej (pożyczenie pieniędzy na zabieg) czy logistycznej (użyczenie samochodu, zawiezenie kobiety do gabinetu, zorganizowanie wyjazdu do kraju, w którym aborcja jest szerzej dostępna). Można jednak znaleźć szeroką gamę wyroków, potwierdzających, iż ww. działania także mogą być uznane za przestępstwo⁶.

Naturalną konsekwencją ww. przepisów jest zaostrzenie kary w przypadku wymuszenia na kobiecie aborcji bez jej zgody (art. 153 kk). Osoby, które doprowadzają do przerwania ciąży bez zgody matki za pomocą przemocy, bezprawnej groźby, podstępu bądź innego sposobu podlegają karze w wymiarze od 6 miesięcy do 8 lat pozbawienia wolności. W przypadku gdy dziecko było zdolne do życia poza organizmem kobiety sąd orzeknie karę od roku do 10 lat pozbawienia wolności. Jeżeli zaś w wyniku tak dokonanych czynów następstwem aborcji będzie śmierć matki, to kary te będą jeszcze surowsze – nawet do 12 lat pozbawienia wolności (art. 154 kk).

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r. odnosił się jedynie do przesłanki embriopatologicznej czyli nr 2, tj. do sytuacji, w której aborcja staje się legalna w momencie zaistnienia uzasadnionego medycznie podejrzenia, że płód jest ciężko i nieodwracalnie upośledzony bądź posiada nieuleczalną chorobę zagrażającą jego życiu. TK orzekł, iż ww. przesłanka jest niezgodna z wspomnianym już wcześniej art. 38 Konstytucji RP gwarantującym każdemu prawną ochronę życia, w związku z art. 30 Konstytucji (godność człowieka jako źródło wolności i praw człowieka i obywatela), a także w związku z art. 31 Konstytucji RP (ochrona prawna wolności człowieka). Tym samym po ogłoszeniu wyroku TK w oficjalnym publikatorze przesłanka embriopatologiczna przestanie być wyjątkiem od zakazu przerywania ciąży. Dopuszczalne będą jedynie dwie sytuacje umożliwiające legalne przeprowadzenie zabiegu tj: przesłanka nr 1 – poważne zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety oraz przesłanka nr 3 – gdy ciąża jest wynikiem przestępstwa. Usunięcie ciąży z powodów ciężkiego i nieodwracalnego uszkodzenia płodu, bądź choroby zagrażającej jego życiu i to nawet takiej, w której istnieje pewność, że dziecko umrze zaraz po opuszczeniu organizmu matki, będzie niedopuszczalne i zostanie objęte odpowiedzialnością karną, którą regulują omówione już przepisy Kodeksu karnego.

Jednakże, by tak się stało nie wystarczy samo wydanie wyroku przez Trybunał Konstytucyjny. Aby wyrok ten mógł obowiązywać i spowodować usunięcie niekonstytucyjnego przepisu z systemu prawa musi on zostać jeszcze ogłoszony w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Ogłoszenie takie winno nastąpić niezwłocznie. „Niezwłocznie” jednak jest pojęciem nieostrym, opisującym wycinek czasu, który dla różnych osób może znaczyć zupełnie coś innego. Nie ulega jednak wątpliwości, iż niezwłocznie oznacza bez zbędnej zwłoki. Cóż jednak oznacza zbędna zwłoka? To pojęcie również nie zostało precyzyjnie uregulowane.

W dniu publikacji niniejszego artykułu (tj. 27.11.2020 r.) wyrok TK nie został jeszcze opublikowany i tym samym dokonanie aborcji z przesłanki embriopatologicznej pozostaje zgodne z obowiązującym w Polsce prawem.

Autor: Barbara Polegaj-Pasierb

¹ Orzeczenie TK z 28.05.1997 r., K 26/96, OTK 1997, nr 2, poz. 19

² K. Kmak, Nakłanianie lub udzielanie pomocy do przerywania ciąży, Prokuratura i Prawo 2, 2018

³ Wyrok SA we Wrocławiu z 28.11.2013 r., II AKa 383/13, LEX nr 1416479

⁴ K. Kmak, Nakłanianie lub udzielanie pomocy do przerywania ciąży, Prokuratura i Prawo 2, 2018

⁵ Wyrok SA w Katowicach z 30.09.2008 r., II AKa 231/08, LEX nr 477588

⁶ Np. Wyrok SA we Wrocławiu z 28.11.2013 r., II AKa 383/13, LEX nr 1416479, Wyrok SN z 23.10.2019 r., V KK 517/18, LEX nr 3012323, Wyrok SA w Warszawie z 16.03.2015 r., II AKa 33/15, LEX nr 1680078.

